

майстерність, а й сприяє формуванню глибших міжособистісних зв'язків між викладачем і студентами. У контексті філології це стає фундаментом успішної освіти. Розвиток емоційного інтелекту має стати одним із пріоритетів у професійній підготовці викладачів.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел, Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман ; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СПІВРОЗМОВНИКА НА ЗАНЯТТЯХ З ЕКОЛІНГВІСТИКИ

*Катерина Глуховцева,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
E-mail: hlukhovtseva@gmail.com*

Сучасна освіта має відповідати вимогам часу, формуючи у її здобувачів не лише професійні компетентності, а й навички ефективної комунікації, засновані на толерантності. Еколінгвістика як міждисциплінарна наука створює унікальні умови для розкриття зв'язків між мовою, культурою й екологічними аспектами людського буття, а також сприяє формуванню толерантного ставлення до співрозмовника через аналіз мовного впливу на суспільство. Толерантність є однією з ключових компетенцій сучасної особистості, яка сприяє побудові гармонійного спілкування в багатокультурному суспільстві. У межах еколінгвістики, що досліджує взаємозв'язки мови, культури й екології, формування толерантного ставлення до співрозмовника стає важливою складовою навчального процесу. Прикметник *толерантний* має два значення «1. мед. Здатний переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів; 2. Поблажливий, терпимий до чийось думок, поглядів, вірувань тощо» [3, с. 1459].

Питаннями педагогічної комунікації, толерантності у взаємодії вчителя (викладача) та учня (студента) займалися багато науковців. Наприклад, Іван Бех досліджує питання морального виховання дітей та молоді, зокрема формування гуманістичних і толерантних цінностей [1], Олена Максимова студіює проблеми міжкультурного діалогу та толерантності в контексті освітнього процесу [7], Ольга Грива – толерантність у процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища [5], Юліана Ірхіна – формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи [6].

Еколінгвістика як наука виходить за межі лінгвістичних досліджень, акцентуючи увагу на впливові мовних практик на соціальну й екологічну

гармонію. Вона допомагає зрозуміти, як мовні висловлювання можуть підтримувати або руйнувати толерантність, повагу до культурних відмінностей і екологічну свідомість. Еколінгвістика вивчає взаємодію мови з культурою та природним середовищем, пропонуючи нові підходи до навчання. Вона наголошує на важливості мови у формуванні екологічно і соціально відповідального мислення.

На заняттях з еколінгвістики можна залучати здобувачів освіти до обговорення низки питань. По-перше, це аналіз і уведення у відповідний контекст мовних засобів, які сприяють створенню позитивної комунікації: використання ввічливих формул (напр., *Добрий день, Вітаю, Щиро дякую, Будь ласка, Перепрошую, Ви чудово виглядаєте, Гарного дня, Дякую за добрі слова, Вдячний за Вашу увагу, Приємно чути тощо*); уникнення категоричних суджень (напр., *Це єдино правильний варіант, Тобі не можна висловлюватися на цю тему, Я краще знаю, як правильно, Нема про що сперечатися, Це точно погано, Це найгірше, що могло статися тощо*). По-друге, це мовні стратегії подолання конфліктів: толерантна аргументація (напр., *Твоя позиція цікава, але, можливо, варто також розглянути такі аргументи..., На мою думку, це може бути не найкращий варіант, Твої аргументи переконливі, але я пропоную розглянути ще й таку перспективу, Чи можемо ми разом знайти компромісний варіант?* тощо), активне слухання (напр., вербальне підтвердження: *Я розумію, Це цікаво, Розкажи докладніше*; перифразування: *Як я зрозумів, ти вважаєш, що..., Тобто ти хочеш сказати, що...;* відображення емоцій: *Я бачу, що це тебе засмучує, Ти, здається, дуже радієш цьому*; підсумовування: *Отже, ти пропонуєш зробити так..., Як я зрозумів, твоя ідея полягає в тому, що...).* По-третє, мовний вплив на екологічну культуру: формування екологічно орієнтованих висловлювань, що сприяють гармонії людини й природи (напр., *Пам'ятаймо, що ліси – це легені планети, і кожне дерево має значення, Ми не успадковуємо природу від предків, а позичаємо її у наших дітей, Разом ми можемо зробити світ чистішим!* тощо), коментування висловлювань (напр., прокоментуйте слова Олесея Гончара: *У парку напис: «Вдячні Вам за збереження зелених насаджень!» Чудово! Це замість усяких погроз із штрафами* [4, Т. I, с. 236]).

Не менш важливими є вправи на редагування текстів. Візьмімо, наприклад, текст З. Бичка «Я рогуль» [2, с. 140] і з'ясуймо, якого носія мови автор має на увазі? Розгляньмо також мовні явища, що описує науковець, під кутом зору еколінгвістики.

Першою моєю ознакою, а я так думаю переконано, є моє «шокання», я забув назавжди, що в моїй рідній многостраждальній через мене Мові, є буква Щ, яка в мовленні реалізується як сполучення [шч]. Однак лиха сила балдіє від того, коли рогуль каже шо. Ця, перша, риса чи моя ознака має багато відтінків. Так, із рогульського погляду вищості, вибраності-крутизни, моя лексика, тобто словниковий запас, як у Елочки-людодідки, складається з таких слів-паралітиків: да, тіпа, канєшно, любий, вопице, понятно, лічно, стрьомно, галімо, класно, форцово, канає, в натурі, ржати, бабло, тьопка та багато-багато інших. Як видно, рогуль у цьому плані перевершив літературну героїню

устократ. А як добірно, неперевершено рогуль матюкається. Дехто каже, що нас навчили азіяти чи росіяни... Брехня все це та солодка видумка! Ніхто рогулеві ніколи не вкладав і не вклав сороміцьке, лайливе осоружне слово. Тим паче кількаповерхові матюки-конструкції.

Вживання на кожному кроці і в кожній обстановці лайливого слова – це світогляд, це мислення, це філософія, це психічний стан рогуля. Здається, що слова відомого філософа мови – межі моєї мови є межами мого світу – передусім стосуються нас, рогулів!

Іншою блювотною масою моєю є нахабство, дикість, дурість, розбецненість, вседозволеність, відсутність стиду, скромності, поваги до іншого, брехливість, ненажерливість, осатанілість.

Під час занять з еколінгвістики варто формувати толерантність до співрозмовника такими методами: аналіз дискусій, участь у яких брали відомі особистості в Україні, напр.: подайте лінгвістичний коментар описаної ситуації (*Коли в телеєфірі обговорювалося питання про доцільність чи недоцільність продажу землі, Леонід Макарович Кравчук, застерігаючи від помилок, сказав, що земельне питання для українця дуже болюче: «У цій телестудії, мабуть, я один такий, що знає, як пахне земля. Але сільський житель це добре знає. Не випадково здавна українці боролися за можливість володіти землею. Відомо, що Ольга Кобилянська у творі „Земля” показала, як суперечки за землю довели до братовбивства. Тому в цьому питанні треба діяти зважено».* На цю репліку один з депутатів сказав, що не варто прислухатися до слів старої людини, у якої вже розпочався маразм, тим більше, що в минулому він був заядлим комуністом); участь у дискусіях на актуальну тему (напр., «Упровадження двох паралельних форм (до Херсона – до Херсону) – це зумисне розмивання мовних норм? Чи це такий собі різновид какоїразниці?»).

Доречними також будуть вправи на аналіз мовних текстів (робота зі статтями, промовами, медійними текстами чи ситуаціями, у яких простежується вплив мови на формування толерантності або агресії). Зокрема: охарактеризуйте мовну ситуацію, що склалася, та відповідь посадової особи: *Депутат Верховної Ради на зустрічі з виборцями на запитання сільської жінки «Як мені заплатити за опалення будинку, якщо моєї пенсії на оплату не вистачає?»* відповідь: *«Продайте собаку»*.

Доречними будуть інтерактивні вправи (рольові ігри, які моделюють спілкування між представниками різних культур або носіями різних поглядів, дозволяють здобувачам освіти відчутти важливість поваги до іншого), рефлексивні завдання (написання есе про роль мови у формуванні екологічної та соціальної гармонії; місце мови в житті людини, напр., «Я українська мова»).

Переваги формування толерантності через еколінгвістику такі: розвиток мовної культури (толерантне ставлення до співрозмовника сприяє покращенню якості міжособистісної комунікації), соціальна адаптація (студенти вчаться будувати діалог у мультикультурному суспільстві), гармонія з природою (усвідомлення зв'язку між мовою, суспільством і природою сприяє формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища).

Можна назвати низку проблем і викликів, які має долати викладач і здобувач під час вивчення освітнього компонента: стереотипи та упередження (багато здобувачів освіти можуть несвідомо використовувати мовні форми, які підсилюють дискримінацію або нерівність (напр., *Жінки слабші за чоловіків; «Інваліди»*, а треба *«люди з інвалідністю»*; *Це не жіноча справа; Ти ж хлопець, не маєш плакати; Ну, що це очікувати від блондинки?* тощо)), низька мовна чутливість (відсутність усвідомлення впливу слів на емоційний стан співрозмовника (напр., *Ти сьогодні виглядаєш втомлено; Усі через це проходять, що ти скиглиш?; Ну подумаєш, це не така вже й велика проблема; Це було дуже дурне запитання* тощо)), мовна агресія (використання мовних засобів для домінування або приниження, що потребує корекції через навчальний процес (напр., *Такі, як ти, ніколи не досягають успіху; Хто взагалі дозволив тобі висловлюватися?; Твоя думка тут нікому не цікава; Ти ж, напевно, дуже багато думав, щоб таке сказати* тощо)).

Отже, формування толерантності до співрозмовника на заняттях з еколінгвістики є важливим завданням сучасної освіти. Поєднання лінгвістичних знань, екологічної свідомості та педагогічних стратегій сприяє створенню умов для гармонійного спілкування та виховання відповідальних громадян. Еколінгвістичний підхід дозволяє інтегрувати мовну толерантність у ширший контекст екологічного та культурного співіснування, що є надзвичайно актуальним у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.
2. Бичко З. Буття зарубини. Тернопіль : «Золота ПЕКТОРАЛЬ», 2021. 292 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел, Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Гончар О. Т. Щоденники: у 3-ох томах. Т. I (1943 – 1967), Київ : Веселка, 2002. 455 с.
5. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. ... д-ра філос. наук. Київ, 2008. 33 с.
6. Ірхіна Ю. В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи : автореф. ... дис. канд. пед. наук. Одеса, 2011. 20 с.
7. Максимова О. О. Позиція толерантності вчителя НУШ. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 344 с.